

DOI: 10.31866/2410-1311.39.2022.256939

УДК 7.072:903'1"631/637"(049.32)

НОВІ РЕАЛІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ: ЕКСПЕРТИЗА АРХЕОЛОГІЧНИХ КОЛЕКЦІЙ

Горбань Юрій Іванович

Кандидат культурології, доцент,

ORCID: 0000-0001-5837-4409, e-mail: y.i.gorban@gmail.com,

Київський національний університет культури і мистецтва,

вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133

Рецензія на навчально-методичний посібник: *Експертиза предметів з археологічних колекцій. Доба каменю та бронзи / С. Ж. Пустовалов, І. С. Бондар, В. В. Кушнар'юв, В. С. Пустовалов ; за заг. ред. С. Ж. Пустовало́ва. Київ : Вид-во Ліра-К, 2021. 252 с.*

Знання про археологію та історико-археологічну експертизу час від часу проходять перевірку на актуальність. Існують різні погляди на суть, зміст, структуру, динаміку, перспективи та методику проведення наукової археологічної експертизи. Різняться погляди щодо методології та методів їх дослідження, предметного поля цієї наукової та навчальної дисципліни. Однак не викликає сумнівів той факт, що трансформації історико-культурних процесів на сучасному етапі набувають небаченої глибини та справді загальнолюдського звучання. Навчально-методичний посібник «Експертиза предметів з археологічних колекцій. Доба каменю та бронзи», авторами якого є С. Пустовалов, І. Бондар, В. Кушнар'юв, В. Пустовалов — це синтез накопиченого матеріалу та його теоретичне осмислення, узагальнення власного досвіду та аналіз методик дослідників, що визначає перспективи подальшого розвитку археології. Створення повноцінного посібника, що відповідає сучасному рівню розвитку науки та археології для закладів вищої освіти, спеціалізацією яких є музеєзнавство, експертиза історико-культурних цінностей, архівна справа — значуща подія в науковому житті.

Актуальність представленого видання не викликає сумнівів. Сучасна археологія — різнопланова наукова дисципліна, що охоплює і вивчення найдавнішого людства, і уточнення відомостей недавніх епох, і дослідження пам'яток архітектури та ін. За роки розвитку археології накопичено масу матеріалів, проте велика кількість з них ще недостатньо осмислена та введена в науковий обіг. З огляду на формування підпільного ринку археологічних речей, посібник з експертизи речей, які надходять до музеїв з археологічних розкопок, є нагальною необхідністю. Автори висвітлили методологічні принципи оцінки автентичності речей, які надходять на експертизу до музею, митниці, реставраційної майстерні або на комісію до антикварного магазину.

© Горбань Ю. І., 2022

Рецензія надійшла до редакції: 17.02.2022

Навчально-методичний посібник складається зі вступу, двох частин, літератури, ілюстрацій та анотацій. Загальний обсяг — 252 сторінки. Виклад матеріалу науковий, проте водночас доступний. Структурна витриманість навчального посібника підкреслює авторське розуміння сучасних тенденцій пам'яткоохоронної справи, а зміст дає комплексне уявлення про предмет. Автори поставили перед собою масштабне завдання: відібрати ті історичні концепти, які, на їхню думку, є системоутворюючими для сучасної експертизи давньої культури. Саме для сучасної, оскільки завдання видання — не тиражування загальновідомих (або навіть відомих вузькому колу спеціалістів) фактів про особливості експертизи предметів з археологічних колекцій, а занурення у живі дискусії, що ведуться тут у зв'язку з ключовими подіями вітчизняної історії, культурного життя та інших подій, що відображають своєрідність сучасної української культури. Відмінною особливістю тексту є прагнення авторів до незалежного та об'єктивного викладу навчального матеріалу.

У вступі схарактеризовано причини підробок давніх речей, а також зауважено, що нині об'єктами підробки стають розписна антична та трипільська кераміка, рідкісні форми речей з бронзи та інших металів, вироби з каменю, кістки, кременю. Зауважено, що методологічні принципи оцінки автентичності речей — це єдність матеріалу, технології виготовлення предмету, його форма, час та стан збереженості. Автори також виокремили чотири види підробок (просто копіювання давніх предметів; спроба виготовити новий оригінальний предмет, використовуючи окремі елементи з кількох давніх предметів, об'єднуючи їх в одне ціле; виготовлення речі зі знанням всіх тонкощів і форми, і технології, і матеріалу, і сюжету; поєднання в одному предметі різних розбитих, зіпсованих давніх речей).

Перша частина («Холодні» ремесла) складається з чотирьох розділів (Обробка ізотропних матеріалів; Обробка каменю; Обробка кістки; Обробка дерева), в кожному з яких є підрозділ з характеристикою матеріалу. В цій частині розкрито технологію розколювання кременю, що пройшла значний шлях розвитку та зауважено, що справжньою революцією в технології розколювання кременю стала призматична або пластинчаста техніка розколювання, яка поширилася у верхньому або пізньому палеоліті; форми крем'яних виробів; технології обробки каменю (шліфування, техніка пікетажу, полірування, пиляння, сверління та ін.); форми кам'яних предметів; кістяні знаряддя; знаряддя для обробки дерева (від найпершого — вогню, до металу, що став справжньою революцією в деревообробці).

«Гарячі» ремесла — друга частина, що охоплює три розділи (Виготовлення кераміки; Металургія та металообробка; Гутне ремесло).

У першому підрозділі схарактеризовано сировину та технологію виготовлення кераміки й зауважено, що кераміка є важливим джерелом для різнобічних досліджень, зокрема палеоекономічних, етнічних, соціальних тощо. Значну увагу приділено випалюванню та видам посуду. Автори виокремили основні форми кераміки головних культур доби енеоліту-бронзи (підрозділи: Неоліт. Кераміка дніпро-донецької культури; Кераміка буго-дністровської культури; Кераміка культури лінійно-стрічкової кераміки; Кераміка сурської культури; Кераміка лі-

зогубівської культури; Енеоліт. Трипільська кераміка. Ранній етап; Трипільська кераміка. Середній етап; Пізньотрипільська кераміка; Новоданилівська кераміка; Рання бронза. Ямно-катакомбна кераміка; Кераміка культури багатопружкової кераміки; Зрубна кераміка; Сабатинівська кераміка; Білозерська кераміка; Кераміка деяких лісостепових культур України. Кераміка культури кулястих амфор; Кераміка шнурових культур; Тшинецька кераміка; Кераміка білогрудівської культури). Такий розлогий та детальний розподіл дає повне уявлення про керамічний комплекс культур.

Другий розділ присвячено характеристиці родовищ металу України та суміжних територій, технологіям виробництва міді та бронзи, металообробці та виробам з металу, зокрема основним формам та типам металевих знарядь різних епох (початковий етап металургії на теренах України, етап розквіту культури Кукутень-Трипілья, етап генезису нових культур, етап ранньої бронзи, етап переходу до пізньої бронзи та ін.).

В третьому розділі, що присвячений гутному ремеслу, розглядаються технології виготовлення та використання в ужитку скла, знаряддя праці в гутному ремеслі (знаряддя праці, пов'язані з виготовленням скломаси; знаряддя праці, за допомогою яких виготовляються скляні вироби), типи майстерень (майстерні, де виготовлялися і скло, і речі з нього; майстерні, де плавили скло, виготовлене в іншому місці і так само робили з нього вироби; майстерні, де плавили скло не в печах, а в горнах у тиглях), інструменти складувів (видувальна трубка, понтія, ножиці, пінцет, кронциркуль, ківш для розливки скла, гладилка, відшибалка, стрижень для розмітки, щіпці, кам'яні плити для розгладжування скла, ємності для води, металічні стрижні для навивання намистин тощо). Зазначено, що найдавніші скляні вироби на теренах України належать до пізнього трипілья, усадового, пізньоямної культури тощо. Автори виокремлюють три основні періоди в історії склоробного виробництва: перший — найдавніший до VII ст. до н. е.; другий збігається з античною добою (VII ст. до н. е. – V ст. н. е.); третій період збігається з періодом становлення феодалізму до нового часу.

Відрядно, що кожен розділ завершується питаннями для самопідготовки, які допоможуть переосмислити та систематизувати набуті знання, ґрунтовно опрацювати прочитаний матеріал. Це свідчить про фундаментальність та високий методичний рівень видання.

С. Пустовалов, І. Бондар, В. Кушнар'єв, В. Пустовалов здійснили ґрунтовну роботу, залучили різноманітні джерела, використали та узагальнили напрацювання науковців й доповнили результатами власних наукових пошуків.

Список літератури складає 76 вітчизняних та закордонних джерел й охоплює значущі праці з окресленої проблематики. Великий список використаної літератури дозволяє говорити про масштабну і серйозну роботу, яку проробили автори книги.

Серед значних переваг навчально-методичного посібника ілюстрації. На понад 160 сторінках авторам вдалося висвітлити, проілюструвати й доповнити увесь теоретичний матеріал видання. Значна кількість ілюстрацій взята з колекції кафедри музеєзнавства і експертизи історико-культурних цінностей Київського національного університету культури і мистецтв.

Враховуючи оригінальну структуру та вичерпний зміст навчального матеріалу, насичений ілюстративний матеріал, навчально-методичний посібник може бути використаний за будь-якої форми навчання (денна, заочна, дистанційна).

Навчально-методичний посібник С. Пустовалова, І. Бондаря, В. Кушнарєва, В. Пустовалова «Експертиза предметів з археологічних колекцій. Доба каменю та бронзи» рекомендується насамперед студентам спеціальностей 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство», 032 «Історія та археологія», 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 242 «Туризм». Може бути доречним і корисними також аспірантам і молодим вченим, викладачам. Робота відповідає вимогам нормативних законів Міністерства освіти і науки України щодо підготовки навчальної літератури для студентів зі спеціальностей 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство», 032 «Історія та археологія», 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 242 «Туризм».

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.